

ԻՍԿԱՆԴԱՐՅԱՆ ՆԱԻՐԱ

բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,

ԳՊՀ դասախոս

Էլփոստ՝ isnaira123456@gmail.com

ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ ՎԱՉԱԳԱՆ

բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,

ԳՊՀ հայոց լեզվի և գրականության ամբիոնի վարիչ

Էլփոստ՝ vachik_grigoryan@mail.ru

ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ ԱՐԱ

բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,

ԵՊՀ և ԳՊՀ դասախոս

Էլփոստ՝ arakelara1@gmail.com

ՔՈՍՅԱՆ ԱՆՈՒՇ

ԵՊՀ մագիստրոս

Էլփոստ՝ kosyananush97@mail.ru

Արխայիկ հերոսի մասին առաջին վկայություն-հիշատակումները մեզ են փոխանցվում առասպելների, էպիկական երգերի և լեգենդների միջոցով: Վաղնջական ժամանակներում ապրող մարդու համար իր ցեղի առասպելաբանությունը ոչ միայն համոզիչ էր, այլև բացատրելի, այսինքն՝ իմաստ ուներ: Առասպելաէպիկական աշխարհը իրական աշխարհի յուրօրինակ արտացոլումն էր, ժամանակային և տարածական շարունակականության յուրօրինակ մոդել՝ կառուցված որոշակի օրենքների համաձայն: Առասպելի արխայիկ հերոսը, որպես կանոն, պատմություն հյուսող մարդկանց խմբի շարքային անդամը չէ. նա կա՛մ ականառու կարողություններով օժտված ինչ-որ մեկն է, կա՛մ հերոսի հակոտնյան, կա՛մ նախահայր՝ ընտանիքի հիմնադիր: Հայ ժողովրդի հյուսած միջերի

¹ Հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ գիտության կոմիտեի ֆինանսական աջակցությամբ 21T-6B038 ծածկագրով գիտական թեմայի շրջանակներում:

հիմնական բովանդակությունը նվիրված է մեր առասպելական նախնիների՝ Հաբեթոսյան Հայկի, Արամի, Արա Գեղեցիկի, Տորք Անգեղյայի, Վահագնի հերոսական սխրանքներին, որոնց արդյունքում կազմավորվեց, հզորացավ ու ամբողջացավ Հայոց աշխարհը: Արխայիկ ժամանակների հերոսը աստվածային գործության և կրքի կրողն է, իսկ նրա հակառակորդները՝ սարսափազդու, փերափոմորֆ կերպարներ, իրենց փեսակով և ծագմամբ ևս առասպելական: Արխայիկ հերոսի գործողությունների շարժառիթներն օբյեկտիվորեն համընկնում են ցեղի ընդհանուր շահերին, այն է՝ ներդաշնակ աշխարհակարգ ստեղծելու, դիվական ուժերին ճնշելու և մի շարք սոցիալական ինստիտուտներ կազմակերպելու ձգտման հետ:

Բանալի բառեր՝ արխայիկ ժամանակաշրջանի մշակույթ, արխայիկ հերոս, փիլաքաճություն, առասպելաբանություն

«Արխայիկ» բառը (հուն. αρχαίος-վաղնջական) շրջանառության մեջ է դրվել 19-րդ դարում: Սովորաբար արխայիկ ժամանակաշրջան ասելով՝ հասկանում են Հին Հունաստանի պատմության մ.թ.ա. 8-6-րդ դարերը: Առասպելաբանությունը, որը ակտիվ գործողության տեսքով էր հանդես գալիս արխայիկ ժամանակներում, առասպելաստեղծ ժողովուրդների համար և՛ ինքնաարտահայտման, և՛ մտածողության, և՛ կենսակերպի ձև էր: Առասպելաէպիկական աշխարհը իրական աշխարհի յուրօրինակ արտացոլումն էր, ժամանակային և տարածական շարունակականության յուրօրինակ մոդել՝ կառուցված որոշակի օրենքների համաձայն: Ժամանակակից աշխարհում վերջին շրջանում ռացիոնալության բերումով մեծ հետաքրքրություն է առաջացել հենց արխայիկ ժամանակներում ձևավորված միֆի նկատմամբ: Ժամանակին Զ. Ֆրեյդը, Կ. Յունգը և նրանց հետևորդները հիմնավորումներ բերեցին այն մասին, որ միֆի տրամաբանությունը, նրա պատկերած աշխարհի և հերոսների նկատմամբ չմարող հետաքրքրությունը արդիական են մինչ օրս: Ըստ հոգեվերլուծաբանների՝ այդ հետաքրքրությունը արդարացված է. այսօր էլ առասպելաբանությունը հետազոտվում է որպես մտածողության ու աշխարհընկալման ընդհանուր բազա-հիմք, որպես զգայական ընկալումների և պատկերացումների մի համակարգ, որը սկզբունքորեն փոփո-

խոթությունների չի ենթարկվում մարդկության ամբողջ պատմության ընթացքում:

Հունարենից թարգմանաբար առասպելը, էպոսը և լոգոսը նշանակությամբ կապվում են բառի, խոսքի, հորինվածքի հետ: Կ. Յունգի բնորոշմամբ՝ «առասպելաբանությունը Օրփեոսի կտրված գլխի նման շարունակում է երգել անգամ մահից հետո, և նրա երգը մեզ է հասնում հեռուներից: Այն ժամանակներում, երբ առասպելաբանությունը ժողովրդական կյանքի անբաժանելի մի մասն էր, այն ոչ միայն կատարում էին, ինչպես երաժշտության մի տեսակ, այլ նրանով ապրում էին»²: Այսպիսով՝ առասպելը իր սյուժետով մի յուրահատուկ կտավի է վերածվում՝ նախորդելով հնարավոր պատմական իրադարձություններին: Լայն առումով միջը տիեզերքի ստեղծման համընդհանուր, ունիվերսալ նկարագրությունն է՝ ներկայացված մարդուն հասկանալի, ընկալելի եղանակով: Այն, ի տարբերություն էպիկական ավելի մեծ կտավի գործերի, սովորաբար լոկալ բնույթ ունի և կապվում է կոնկրետ տեղանքին: Ռուս բանագետ Ե. Մելետինսկին նշում է, որ «առասպելաէպիկական դարաշրջանը կարելի է հայտնաբերել յուրաքանչյուր ժողովրդի պատմության մեջ: Այն սովորաբար համապատասխանում է արարչագործության միջնական ժամանակաշրջանին»³: Առավելապես կապված լինելով բնության վերաբերյալ մարդկանց նախնական պատկերացումներին՝ առասպելի հիմքում ի սկզբանե պատմական ժամանակները արտացոլված չեն, ինչը սակայն չի բացառում դրանց հետագա պատմականացումը: Այս իմաստով արխաիկ էպոսի մեջ առասպելական սխեմայի վերարտադրումը առաջնային է, առավել ընդգծված ու կարևոր, քան պատմական փաստերի ճշգրիտ ցուցադրումը⁴: Ս. Հարությունյանը գտնում է, որ «հայոց գրեթե բոլոր հին առասպելները, որոնք մեզ են հասել գրավոր ավանդությամբ, առհասարակ ենթարկվել են խիստ պատմականացման ու վիպականացման: Դրանց մեջ նախկին լուսավոր աստվածներն ու դիցազունները կա՛մ դարձել են հայոց նախնիներ ու թագավորներ (Հայկ, Արամ, Արա Գեղեցիկ, Տորք)»⁵

² Юнг К. Г., Душа и миф: шесть архетипов. Киев, 1996, с. 15.

³ Мелетинский Е. М., Эпос и мифы, Мифы народов мира, М., 1980, т. 2, сс.665-666.

⁴ St'u Бабури́н А. К., Левингтон Г. А., К проблеме "у этнографических истоков фольклорных сюжетов и образов"/ Фольклор и этнография. У этнографических истоков фольклорных сюжетов и образов, Л., 1984, с 232.

⁵ Հարությունյան., Բանագիտական անարկներ, Երևան, 2010, էջ 144:

կամ, ըստ եվհեմերական⁶ մոտեցման, հայոց թագավորները փոխարինել են հին աստվածներին, իսկ նրանց հակառակորդ աստվածությունները դարձել են հայոց թշնամի երկրների բռնակալ տիրակալներ:

Միֆաստեղծ ժողովրդի համար առասպելը նաև ժամանակի մեջ գոյատևելու միջոց է, ուր արտացոլվում է իրականը, ճշմարիտը՝ համեմված հրաշապատումով: Ն. Դյակոնովը հավելում է, թե «առասպելը բանավոր մտածական մի յուրատեսակ հետք է ոչ միայն ա՛յն բանի, թե ինչ է մտածել, ինչին է հավատացել, կամ ինչ է զգացել հնադարյան մարդը, այլ նաև ինչպես է մտածել»⁷: Տարածում գտած այն պատկերացումը, թե միֆը պարզապես հաճելի իլյուզիա է, գրաքննադատ Միրչա Էլիադեն իր աշխատության⁸ մեջ վերաձևակերպում է, թե արխաիկ հասարակարգերում առասպելը ընկալվել է որպես իրողություն և գրեթե միշտ նշանակել է «ճշմարիտ պատմություն»: Միֆը զրուցաբանում է մի սակրալ պատմություն, որը տեղի է ունեցել բոլոր սկիզբների հիշարժան ժամանակներում: «Ժամանակ» հասկացության ընկալման հինդուիստական կոնցեպցիայի համաձայն՝ որքան վաղ ժամանակներում տեղի ունեցած դեպքերի մասին են պատմում միֆերը, այնքան նրանք ճշմարտապատում են, քանի որ մարդիկ առավելագույնս մոտ են սկզբնաղբյուրին՝ աստվածային գիտելիքին և զրուցում են աստվածների հետ: Հին հնդկական էպիկական ստեղծագործությունների մի տեսակը՝ իթիհասան, թարգմանվում է «հենց այդպես էլ եղել է»⁹:

Առասպելների ու առասպելականի ուսումնասիրությունը վաղուց է գրավել հետազոտողների ուշադրությունը: Առասպելաբան Ջոզեֆ Բենիթեյը իր «Հազարադեմ հերոսը» աշխատության մեջ փորձեց դուրս բերել տարբեր ժողովուրդների արխաիկ միֆերում առկա ընդհանրությունները և սահմանեց «մոնոմիֆ»¹⁰ հասկացությունը: Այս բառն առաջին անգամ գործածել է Ջեյմս Ջոյսը իր «Ֆինիգանի հոգեհացը» վեպում: «Մոնոմիֆ» հասկացության

⁶ Եվհեմերոս, հույն փիլիսոփա (մ.թ.ա. Ivn.), ըստ նրա առաջադրած տեսության՝ աստվածներն ու դիցաբանական կերպարները իրական անհատականությունների ֆանտաստիկ կերպարանափոխություններ են, իսկ առասպելները՝ պատմական իրադարձությունների խեղաթյուրված ներկայացում: Տե՛ս նաև Մ. Աբեդյան, Երկեր 8 հատորով, հատոր Ը, Երևան, 1985, էջ 99:

⁷ Дьяконов Н. М., Архаические мифы Востока и Запада, М., 1990, с. 13.

⁸ Элиаде М., Аспекты мифа, М., 2010, с. 40.

⁹ Տե՛ս Бердников Г. П., Виппер Ю. Б., История всемирной литературы / Институт мировой литературы имени А. М. Горького, М. 1983, Т. 1, с. 236 կամ Itihasa: A large-scale corpus for Sanskrit to English translation, <https://aclanthology.org/2021.wat-1.22v1.pdf>.

¹⁰ Տե՛ս Кэмпбелл Дж., Тысячеликий герой, Санкт-Петербург, 2008.

տակ Քեմփբելը հասկանում էր համընդհանուր առասպելաբանական մի մոդել, կառույց, որը ընդհանուր է բոլոր ժողովուրդների պատկերացումներում՝ հերոսի թափառումների և սխրագործությունների մասին պատմություններ կերտելու նպատակով: Մոնոմիֆը եռամաս է. այն ներառում է հերոսի մեկնումը, ընծայաբերումը և վերադարձը: Մոնոմիֆը կարելի է դիտարկել հոգեվերլուծաբանության տեսանկյունից՝ պարզելու համար, թե ինչպիսին էր հերոսը իր ճանապարհի սկզբում, ինչ փորձությունների շրջանով է անցնում, ինչպես է ձևափոխվում նրա արժեհամակարգը, իր սխրագործությունների համար ստացած պարգևները ինչպես են ազդում նրա աշխարհընկալումների վրա և այլն:

Մոնոմիֆի նման միֆոլոգեմները¹¹, որոնք առասպելական սյուժեի, կերպարների ունիվերսալ արտացոլումներն են մարդկության մշակութային հայելու մեջ, նույնպես լայն տարածում ունեն: Հայտնի է, որ գոյություն ունի միֆոլոգեմների կայուն մի հավաքածու (օրինակ՝ համաշխարհային ջրհեղեղի, կենաց ծառի, առաջին մարդու, ոսկեդարի, դրախտ-դժոխքի միֆոլոգեմները և էլի ուրիշներ), որոնք ընդհանրական են ու կրկնվող, հանդիպում են այլևայլ ժողովուրդների բանահյուսական ավանդույթներում: Տարբեր ժողովուրդների առասպելներում ոչ միայն ընդհանուր թեմաների առկայությունը, այլև սյուժեների փոխներթափանցվածությունը նկատի ունենալով՝ Մ. Աբեդյանը գտնում էր, որ ստույգ որոշել, թե որն է տեղային-բնիկ առասպել և որը՝ ներթափանցած այլ մշակույթից, երբեմն շատ դժվար է¹²: Այդ բազմազան առասպելներում և դրանք կերտող հանրության գիտակցության մեջ կրկնվում են ոչ միայն սյուժեները, այլև որոշակի պատկերներ (արքետիպեր): Դրանք վերաբերում են համամարդկային խնդիրներին, հետևաբար ի սկզբանե արձագանք են գտնում մարդու հոգում, հասկանալի են և ճշմարտացի բոլորի համար: «Արքետիպ» տերմինը նույնպես գիտական շրջանառության մեջ է մտել Կ. Յունգի շնորհիվ, թեև նա ճշգրտում էր. «Արքետիպը» բոլորովին էլ նոր տերմին չէ, քանի որ այն գործածվել է դեռ սուրբ Օգոստինոսից առաջ և պլատոնյան «իդեայի» դասական հոմանիշն էր համարվում»¹³: Էպիկական պատումի հերոսի նկարագրի ուսումնասիրության տե-

¹¹ «Միֆոլոգեմ» հասկացությունը շրջանառության մեջ է դրվել Կ. Յունգի և Կ. Կերենյիի կեղմից. «мифологема» - вот лучшее древнегреческое слово для их обозначения». («Душа и миф: шесть архетипов». Киев, 1996, էջ 13):

¹² Աբեդյան Մ., Երկեր 8 հատորով, հատոր Ը, էջ 152-153:

¹³ Юнг К. Г., Душа и миф: шесть архетипов, с. 211.

սանկյունից այդ արքետիպերը շատ կարևոր են: Արխաիկ հերոսների արքե-տիպային նկարագրի հանդիպում ենք տարբեր ժողովուրդների բանահյու-սություններում, շումերների մոտ դա Գիլգամեշն է, հրեաների մոտ՝ Մովսեսը և Հովսեփ Գեղեցիկը, հույների մոտ՝ Հերակլեսը, Յասոնը, Ոդիսևսը, սկան-դինավների ու գերմանացիների մոտ՝ Սիգուրդ-Չիքֆրիդը, իռլանդացիների մոտ՝ Կուխուլինը, կելտերի մոտ՝ Արտուր թագավորը և այլն¹⁴: Հնագույն ժա-մանակներից մինչև մեր օրերը հասած արքետիպերը իրենց մեջ խտացնում են հերոսի ամբողջ կյանքի պատմությունը՝ հրաշագործ ծնունդ, պատանե-կության քաջագործություններ, հասունություն, ամուսնություն, իմաստուն կառավարում և առեղծվածային մահ:

Իր «Քննադատության անատոմիան» աշխատության մեջ հերոսի նկա-րագրի հետաքրքիր սահմանագիծ-բնորոշում է ներկայացնում կանադացի գրականագետ Նորտրոպ Ֆրայը¹⁵: Նա հերոսների նկարագիրը տարրորոշում է՝ հենվելով «ոչ թե արժեքաբանական-բարոյական հիմքի վրա, այլ հերոսի գործելու կարողությանը համապատասխան»: Այսպես՝ եթե հերոսը որակա-պես գերազանցում է մարդկանց և նրանց շրջապատը, ապա նա հանդես է գալիս որպես աստված, իսկ նրա մասին գրույցները ներկայանում են առաս-պելի տեսքով, այսինքն՝ դառնում են պատմություններ աստծո մասին: Եթե հերոսը գերազանցում է մարդկանց ու շրջապատն իր նշանակալի աստիճա-նով, գործողություններն ու արարքները հրաշագործ էլեմենտ են պարունա-կում, բայց նա պատկերվում է որպես մարդ, ապա նա վիպական ասքի տի-պիկ հերոս է: Այս գրույցների հերոսը գործում է մի աշխարհում, որտեղ բնու-թյան սովորական օրենքները մասամբ կասեցված են, իսկ կախարդված զենքը, խոսող կենդանիները, սարսափելի վիուկները, հսկաները և հրաշա-գործ թախամանները ճշմարտության օրենքները չեն խախտում, հենց որ պատումի նորմերը ուժի մեջ են մտնում: Այս դեպքում գործ ունենք լեգենդի կամ հեքիաթի հետ: Եթե հերոսը դիրքով, աստիճանով գերազանցում է այլ մարդկանց, բայց կախված է երկրային գոյության պայմաններից, ապա ներ-կայանում է որպես առաջնորդ: Նա օժտված է ուժով, կրքով և խոսքի ար-տահայտչականությամբ, որը հասարակ մահկանացուներին հասու չէ, բայց և այնպես նրա արարքներն ենթակա են մարդկանց քննադատությանը և են-

¹⁴ Кэмпбелл Дж., Тысячеликий герой, с.7.

¹⁵ Фрай Н, Анатомия критики // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XX вв. Трактаты, статьи, эссе, М., 1987, с. 232.

թարկվում են բնության օրենքներին: Սա արդեն էպոսի և ողբերգության հերոսն է: Ինչպես նշում է Ժ. Մահեն, «հերոսը, առանց որի էպոսը չէր ստեղծվի, գտնվում է առասպելի և պատմության միջև»¹⁶:

Արխաիկ հերոսի մասին առաջին հիշատակում-տեղեկությունները մեզ փոխանցվում են առասպելների, վիպական երգերի, լեգենդների, զրույցների, ապա և էպոսի միջոցով: «Արխաիկ մարդու համար իր ցեղի առասպելաբանությունը ոչ միայն համոզիչ էր, այսինքն՝ իմաստ ուներ, այլև բացատրելի էր, այսինքն՝ իմաստ էր հաղորդում ամեն ինչին»¹⁷: Առասպելի արխաիկ հերոսը, որպես սկզբունք, պատումը հյուսող մարդկանց խմբի սովորական, շարքային անդամը չէ. նա կա՛մ ակնառու կարողություններով օժտված մեկն է, կա՛մ հերոսին հակոտնյա մի կերպար, կա՛մ էլ նախահայր՝ տոհմի հիմնադիր: Հայ ժողովրդի հյուսած առասպելների հիմնական բովանդակությունը մեր նախնիների՝ Հաբեթոսյան Հայկի, Արամի, Արա Գեղեցիկի, Տորք Անգեղի, Վահագնի հերոսական մաքառումներին է նվիրված, որոնց արդյունքում ձևավորվեց, ամրացավ, ամբողջական դարձավ հայոց աշխարհը: Առասպելաչափական այս ավանդազրույցները հայ ժողովրդի մշակութային ժառանգության մեծագին ու կարևոր մասն են կազմում: Այս հնագույն առասպելներում արտացոլված են այն անհիշելի ժամանակների իրադարձությունները, երբ ամբողջ ազգ-տոհմը մարմնավորվում էր իր ազատության համար պայքարող, ապա և բարգավաճում ու կայունություն բերող դյուցազունների հավաքական կերպարում: Ազգաստեղծ այս նահապետերին պատմահայրն անվանում է աստվածներ կամ կիսաստվածներ, որոնց ժամանակին համաստեղություններ են նվիրաբերվել: Ըստ Գ.Վարդումյանի՝ այս հերոսների աստվածացումը հենց սկզբում չի ունեցել կրոնական երանգավորում¹⁸: Նրանք միջանկյալ դիրք են զբաղեցնում մշակույթի կրոնաձիսական և առասպելական շերտերի միջև: Այս պարագայում առասպելաբանությունը տարբերվում է կրոնից, քանի որ կրոնը պետական գաղափարախոսության մի ձևն է, իսկ առասպելաբանությունը սկիզբ է առնում մարդկանց գիտակցության ու ենթագիտակցության մեջ բնության ուժերին երկրպագելիս:

Դարերի ընթացքում հայկական արխաիկ միջերի պատմականացման, ինչպես նաև առասպելական կամ վիպական տարբեր կերպարների շուրջ

¹⁶ Մահե Ժ. Պ., Մենագրությունը՝ վստահության ուղեցույց, 23/07/2013, ԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ <https://www.grakantert.am/archives/1761>.

¹⁷ Юнг К. Г., Душа и миф: шесть архетипов, с. 15-16.

¹⁸ Вардумян Г., Дохристианские культы армян, Ереван, 1990, с. 87.

էպոսի ձևավորման ճանապարհով նրանց միջև առաջ է եկել արյունակցական-ազգակցական ընդգծված կապ, ինչը ներկայացրել է Խորենացին ծագումնաբանական ծառի տեսքով: Նրանց հերոսական գործողությունների շուրջ հյուսված առասպելները հրաշալի կերպով արտացոլում են ոչ միայն էթնոգենետիկ զարգացումները, այլև հայ ժողովրդի վաղագույն պատմության կարևոր իրադարձությունները: Առաջին անվանադիր նախնու հիմնական գործողությունները հաճախ կապված են տոհմի, ցեղի համար բնական և մշակութային արժեքներ ստեղծելու գործառույթին՝ ավարտին հասցնելով ազգաստեղծ առաքելությունը, ինչպես, օրինակ, Հայկ-Օրիոնի դեպքում է: «Հայկի և Բելի» առասպելը, ըստ էության, մի էպիկական պատմություն է՝ հյուսված հայերի ու սեմիտական ցեղերի միջև ընթացող բախումների մասին: Մ. Աբեղյանի կարծիքով, այս առասպելում արտացոլվել է նաև Ուրարտուի և Ասորեստանի միջև հակամարտությունը¹⁹, իսկ Գ. Ղափանցյանի կարծիքով²⁰ Հայկ անունով պատմական նախնի մենք չենք ունեցել, նա հայ ազգային նկարագրի և հայ անվան մի հավաքական մարմնավորում է միայն:

Արխաիկ հերոսի գործունեության դրդապատճառները օբյեկտիվորեն համընկնում են ցեղի ընդհանուր շահերին, ներդաշնակ աշխարհակարգ ստեղծելու ցանկությանը, դիվային ուժերին ճնշելուն, մի շարք սոցիալական ինստիտուտների կազմակերպմանը և այլն: Միևնույն ժամանակ ցեղը ընկալվում է որպես ամբողջ մարդկությունը, որ հակադրվում է առասպելական դևերին և թշնամաբար տրամադրված օտարներին: Առասպելական այս առաջնորդ-ոյուցագույններին բնորոշող գործառույթը երկրագնդի մաքրումն է հրեշներից (Բեովուլֆ, Վահագն), նրանց հատուկ գծերը հետազայում կարող են արտացոլվել էպոսի մշակութային հերոսի նկարագրում, որը առաջին նախահոր նմանությամբ ներկայանում է որպես մշակութային բարիքներ ստացող մեկը: Նա դրանք կա՛մ նվեր է ստանում աստվածներից (Սանասար-գենքուզրահ, Խաչ Պատարագին, Քուռկիկ Ջալալի), կա՛մ առևանգում է դրանք (կարելաֆիննական Վայնեմեյնենը Սամպոն²¹ է առևանգում, Պրոմեթևսը՝ կրակը): Այլ կերպ ասած՝ էպիկական հերոսը իր ծագումնաբանու-

¹⁹ Աբեղյան Մ., Երկեր 8 հատորով, Կ. Ս. Ե., 1966, էջ 38-53:

²⁰ Ст'и Капанцян Г., Хайаса-колыбель армян, ИЛР, т.1, Ереван, 1956, с. 69.

²¹ Կալկալա, Երևան, 1972, էջ 263:

թյամբ կապվում է արխաիկ նախահոր կերպարին՝ իր մեջ համատեղելով տոտեմական նախնու և մշակութային հերոսի գծերը²²:

Արխաիկ ժամանակների հերոսը դյուցազնական ուժի ու կրքի կրողն է, իսկ նրա հակառակորդները ինչ-որ սարսափազդու կերպարներ են, դիցաբանական՝ ըստ իրենց տիպի և ծագման: Դրանք սովորաբար ինչ-որ հրեշներ են, դևեր կամ վիշապ օձեր (Գիլգամեշ-Խուբաբա, Զիզֆրիդ-վիշապ, Սանասար-Համդոլ դև, Տիգրան-Աժի Դահակա, Իլյա Մուրոմեց- Կուռք): Շատ դեպքերում և՛ արխաիկ հերոսը, և՛ նրա հակառակորդը տերատոմորֆ (սարսափազդու) արարածներ են և ֆիզիկական առումով անհավանական չափեր ունեն: Արխաիկ հերոսի թե՛ տեսքը, թե՛ ֆիզիկական ուժը, թե՛ գերբնական հատկությունները նրա աննորմալության՝ մարդկային կյանքի նորմերին անհամապատասխանության դրսևորումներից են, որտեղ ընդունված չափանիշներից յուրաքանչյուր շեղումի մեջ նկատվում է հիմնադիր նախնու հետ կապը: Դա բնական է, ըստ Ե. Մելետինսկու, առասպելական նախնիները իրենց պահվածքում հաճախ օրինապահ չէին, քանի որ չկային գրված օրենքներ, դրանք պիտի դեռ նոր ձևավորվեին²³: Կանոնից դուրս են ոչ միայն գործելու կերպը, այլև արտաքին տեսքը. այսպես՝ իրանական Զոհակը²⁴ ներկայանում է որպես մի դյուցազուն՝ օձերը ուտերին փաթաթած, անհավանական, ահռելի չափեր ունի «Բիլինաների» Սվյատոգորը, լճից դուրս եկող Սանասարի տեսքը ահով է լցնում Բաղդասարի սիրտը, դիվային բնույթ ունի իռլանդական Կոփոպլինը, ֆիննական Վիպունենն անճոռնի մի հսկա է՝ ծանրությունից միշտ անշարժ պառկած:

Արխաիկ հերոսը ունի գերբնական-հրաշալի ծագում. նա ծնունդ է առնում բնական տարերքի միջամտությամբ, այն է՝ ջուր, կրակ կամ քամի: Այսպես՝ Սանասարը, իռլանդական Կոնխոբարը²⁵ ծնվում են ջրից, Վահագնը՝ կենսաստեղծ երկու երևույթների՝ երկնքի ու երկրի զուգավորումից առաջացած կրակից, ֆիննական Վյայնեմեյնենը՝ քամուց²⁶: Արխաիկ հերոսի ծննդի հնագույն դրսևորումը քարից ծնունդն է: Արմեն Պետրոսյանը նշում է, որ «նարթերի հովիվը կամ մի ուրիշ կերպար, տեսնելով գետափին (կիսա)մերկ

²² Мелетинский Е. М., Миф и историческая поэтика фольклора / Фольклор. Поэтическая система, М., 1977, с. 37.

²³ Мелетинский Е. М., Поэтика мифа. М., 1976, с. 222.

²⁴ Տե՛ս Ֆիրդուսի, Շահնամե, Երևան, 1975 կամ <http://www.rodon.org/firdousi/sh.htm#a6>.

²⁵ Տե՛ս Կոնխոբարի ծնունդը <http://www.aquavitae.narod.ru/irelandbiblio/konxobar.htm>.

²⁶ Կալվալա, էջ 8:

(լողացող) հերոսուհուն, բեղմնավորում է քարը կամ բաց թողնում իր «նետը» նրա ուղղությամբ: Նետի թռիչքն ուղեկցվում է փոթորկով, որոտով, կայծակով և երկրաշարժով: Նետը խոցում է մի քար, որի վրա առաջանում է հերոսի (օս. Սոսլան, աղբղ. Սոսրուկո) սաղմը»²⁷: «Կոնխոբարի ծնունդը» իռլանդական սագայում Նեսսը հղիանում է ջրից և Կոնխոբարին ծնում գետափի մի քարի վրա²⁸: Կեղծ Պլուտարքոսն իր «Գետերի մասին» գործում հիշատակում է, թե «Միթրան, ցանկանալով ունենալ զավակ, բայց ատելություն տաժելով կանանց հանդեպ, բեղմնավորեց մի ժայռ, որը հղիանալով նախատեսված ժամանակին ծնեց Դիորփոն անունով որդուն»²⁹ և այլն:

Արխաիկ հերոսը մի դյուցազուն է, որն ունի ոչ միայն աննկարագրելի հզորության ուժ, տեսք, հասակ, այլև ախորժակ, որը նա նույնպես ժառանգել է իր առասպելական նախնուց: Արխաիկ հերոսի՝ ուսելու միջոցով մենամարտը տարածված մոտիվ է էպիկական ստեղծագործություններում. էպոսում հերոսի ուժը երբեմն չափում են հենց ախորժակով: Օրինակ՝ «Սասնա ծռեր» էպոսում հովիվն ասում է Բաղդասարին, թե նրա ուժը յոթ անգամ քիչ է Սանասարից (Յոթ փաթ ման էկավ օջախի բոլոր, / Նոր՝ Բաղդասար էդ կաթ կերավ³⁰): Նարտական էպոսի հերոսը հսկայի հետ մենամարտում է ոչ թե զենքով, այլ թե ով ավելի շատ կուտի³¹, «Իլյա Մուրոմեցը և կուռքը» բիլինայում կուռքը Իլյա Մուրոմեցի ուժի մասին տեղեկություն է ուզում ստանալ՝ հարցնելով. «Մե՞ծ բաժին հաց է նա ուտում մեկեն»³²:

Նորմայից շեղում է նաև հերոսի տարիքը. Վյայնեմեյնենը ծնվում է արդեն ծեր, նարտ Սոսրուկոն հիշում է աշխարհի արարումը, այն ժամանակ նա հասուն տղամարդ էր: Արխաիկ հերոսի հասակ առնելն էլ պարտադիր շեղում է ընդհանուր նորմայից. ոչ թե տարիներով, այլ ժամ առ ժամ է մեծանում (Սասնա ծռեր, Զիգֆրիդ, Զայ):

Արխաիկ հերոսի տարբերակիչ գծերից է միայնությունը կամ որբությունը. հորից որբ են Սանասարն ու Բաղդասարը, Մհերը, Դավիթը, Ֆիննական Վյայնեմեյնենը, իրանական Զալը թեև ծնողներ ունի, բայց որբության մեջ է

²⁷ Պետրոսյան Ա., Հայկական Սաթենիկը և նրա կովկասյան զուգահեռները, Լրաբեր, N 3, 2018, էջ 310 կամ Нарты, Кабардинский эпос, М., 1951, с. 2.

²⁸ Կոնխոբարի ծնունդը, <http://www.aquavitae.narod.ru/irelandbiblio/konxobar.htm>.

²⁹ Псевдо-Плутарх, О том, чьими именами названы реки и горы и что там родится- 23:4 <http://simposium.ru/ru/book/export/html/1093>.

³⁰ Սասունցի Դավիթ, Երևան, 1981, էջ 78:

³¹ Нарты, Кабардинский эпос, с. 183.

³² Բիլինաներ, Երևան, 1970, էջ 34:

հասակ առնում: Արխաիկ հերոսին հատուկ է նաև երկարատև քուն մտնելը (Մսրա Մելիքը 40 օր քուն է մտնում, «Կալեվալայում» Վիպունեն հրեշը անընդհատ քնած է, իռլանդական սագաների հերոսը՝ Կոմա Ջերալդը, քնում է իր շքախմբի հետ ամրոցի տակ գտնվող ապաստարանում: Յոթ տարին մեկ ընդհատում է քունը և ձիով դուրս է գալիս շրջելու Քուրրագ հարթավայրում)³³:

Առասպելի սյուժեի արքետիպային կառուցվածքը սովորաբար բաղկացած է որոշակի փուլերից՝ հերոսի հեռանալը տնից՝ թափառում, փորձություններ, տուն վերադառնալը: Այսինքն՝ հերոսը տարբեր պատճառներով (նախախնամություն, հոր որոնում, հոր մահվան վրեժ լուծելու ցանկություն և այլն) հեռանում է մոր, ընտանիքի հարմարավետ աշխարհից, որը պաշտպանված տարածության խորհրդանիշ է համարվում, և մեկնում է փորձություններով, տառապանքներով լի մի ճանապարհորդության: Այստեղ ընդգծվում է արխաիկ հերոսի նկարագրի տիպաբանության ևս մեկ դրսևորում՝ կրոնաձիսական ընծայաբերում կամ ինիցիացիա (initiation): Ինիցիացիան ոչ միայն հերոսի սոցիալական կարգավիճակի արմատական փոփոխությունը, ընտանեկան և սոցիալական կյանք մուտք գործելու պատրաստակամությունն է ներկայացնում, այլև ինքնաճանաչման, ճշմարտության, կյանքի սրբազան հիմքերի ըմբռնումը և հասունությունը:

Ինիցիացիայի առաջին փուլը հերոսին ծնողներից կտրելու փուլն է, դրանով դեպի չափահասություն անցնելու սկզբնական շրջանն է մատնանշվում: Մ. Էլիադեն Ավստրալիայի բնիկների կյանքի ուսումնասիրությամբ արձանագրել է «մորից բաժանման» այդ ինիցիացիան: «Այս փորձության ընթացքում դեռահասները պետք է ապացուցեին կամքի և ոգու ուժը, ինչը պետք է ընդգծեր նրանց պատասխանատվությունը: Տարբեր ցեղերում այս ժամանակահատվածում սահմանվել են զանազան արգելքներ՝ ուտելիքից հրաժարում, լռակյացություն, մթության մեջ ապրել և այլն»³⁴: Խոսքն այստեղ հերոսի մանկության շրջանի հետ կապի ընդհատման մասին է, որի խորհրդանիշը մայրն է: Հիշենք Փոքր Մհերի՝ Սասունից հեռանալու և Կապուտկող տեղափոխվելու կամ փոքրիկ Դավիթին մթության մեջ փակելու համանման դրվագները «Սասնա ծռեր» էպոսում:

³³ Ирландские легенды и сказки, М., 1960г., с. 98.

³⁴ Элиаде М., Тайные общества. Обряды инициации и посвящения, М., 1999, с. 35-38, 57.

Ինիցիացիայի մեկ այլ դրսևորում է երիտասարդ հերոսի վերափոխումը ռազմիկի: Այսպես՝ Տակիտուսը «Գերմանիա» աշխատության մեջ հայտնում է, թե ինիցիացիայի թեկնածուն չէր կտրում իր մազերը և մորուքը, քանի դեռ չէր սպանել թշնամուն³⁵: Գերմանական թափախների մեջ ընդունված էր, որ երիտասարդը պետք է սպանի մի վարազ կամ գայլ՝ որպես ծիսական ընծայաբերում, իսկ սկյութական հերոսիկների մոտ ինիցիացիան կայացած կիսամարվեր, եթե հերոսը անզեն մենամարտի բռնվեր ախոյանի հետ ու հաղթեր³⁶: Այս գործողությունների արդյունքում հաղթելով գազանին՝ հերոսը վերափոխվում էր գերմարդու այնքանով, որքանով կարող էր կլանել պարտված գազանին բնորոշ կախարդական-կրոնածիսական ուժը: Իռլանդական սագաներում յոթ տարեկան Կուխուլինը սպանում է մի ամեհի ու կատաղի շան, որին զսպելու համար երեք շղթայով էին կապում³⁷: «Սասնա ծռերում» առյուծի հետ ձեռնամարտի բռնված Մհերի դրվագը ևս ծիսական նմանօրինակ ընծայաբերման արձագանքն է հայկական էպոսում: Աստվածային ընծայաբերման ակնհայտ օրինակներ են նաև Սանասարի՝ ծիսական աղբյուրից ջուր խմելով կերպարանափոխվելը, հզոր նախնիների հետ կապը ամրապնդելու և աստվածատուր ուժը յոթնապատիկ ավելացնելու նպատակով Կաթնաղբյուրի մեջ Դավիթի լողանալը և այլն: «Հերոսները ծնվելիս կամ հասունանալիս, հատկապես վճռական կռիվներից առաջ, ենթարկվում են նվիրագործման (ինիցացիայի) ծիսական արարողությունների, որոնք նրանց գերբնական-աստվածային լիցք են հաղորդում վիպական իրադարձությունների ծավալման ընթացքում (Սանասարին և Բաղդասարին կնքում և մկրտում են թոնրի վրա, Դավթի լեզուն կրակով սրբագործվում, դառնում է թվատ, Մեծ Մհերը Մարութա վանքում 40 անժին երինջ է մատաղ անում, դեմքը դրանց արյամբ լվանում, ձեռք բերում հմայիլ, զենք ու զրահ, հրեղեն ձի, դառնում անհաղթելի, Դավիթը կռվից առաջ ճգնում է Մարութա Վանքում, լողանում 40 անժին երնջի արյան մեջ, աճում, հզորանում)»³⁸:

³⁵ St'u Корнелий Тацит. О происхождении германцев и местоположении Германии, 34 <http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/tacit.htm>

³⁶ Элиаде М., Тайные общества. Обряды инициации и посвящения, с. 213.

³⁷ St'u Кельтская мифология / Уладский цикл, "Повесть о юношеских деяниях Кухулина" <https://world-of-legends.su/keltika/uladskiu/id1687>

³⁸ Հարությունյան Ս., Կրոնաճիսական տարրերը «Սասնա ծռեր» հերոսավեպում, Հայ ժողովրդական մշակույթ XVII: Ավանդականը և արդիականը հայոց մշակույթում, Երևան, 2018, էջ 440-441:

Արխաիկ հերոսի մեկ ուրիշ ակնհայտ առանձնահատկությունը անհավասարակշիռ բնավորությունն է: Նա շուտ բռնկվող է, բարկացկոտ, նույնիսկ առանց լուրջ պատճառի (Բաղդասար, Փոքր Մհեր): Այսպիսի բարկությունը կարող է կատաղության փոխվել և երբեմն հերոսին խելագարության հասցնել, իսկ որոշ դեպքերում այդ զայրույթը կամ կատաղությունը հատուկ էր հրահրվում: «Մահաբհարատայում» յադավի ցեղի երիտասարդները ծիսական խնջույքներում իրենք իրենց հասցնում էին կատաղի մոլեգնության և գազանային վայրագությամբ կոտորում միմյանց³⁹: «Իլիականում», Պատրոկլեսի մահվան բոթն առնելով, Աքիլլեսը այնպիսի բարկությամբ է մոնչում, որ գլխի շուրջ կրակե մի ամպ է գոյանում: Երբ Կոփսուկինը կատաղում է, գլխից արյան շիթեր են վեր բարձրանում կրակի լեզվակների պես⁴⁰: Հին գերմանացիներն այս սուրբ բարկությունն անվանում էին «wut»՝ կատաղություն. դա մի տեսակ դիվային խելագարություն է, որը սարսափով է լցնում թշնամուն և կամազրկում նրան: Այս էներգիայի ժայթքումն էլ հենց խորհրդանշում է ծիսական ընծայաբերումը: Ռազմի դաշտում այդ աննկարագրելի զայրույթի աստիճանին հասնելու համար հերոսին բավական չէր միայն քաջություն, ֆիզիկական մեծ ուժ, տոկունություն ձեռք բերելը: Նման օժտվածությունը, էներգիայի տիրապետումը մոգական-կրոնական փորձառության արդյունք էր, որն արմատապես փոխում է հերոսի կյանքը և դառնում ջրբաժան: Հերակլեսին էլ է հատուկ այդ անկառավարելի տևտոնական զայրույթը, այդ պատճառով արքան նրան մայրաքաղաքից միշտ հեռու էր պահում: Ռուս բանագետ Կոսարևը իր «Հերակլեսի ցասումը»⁴¹ գրքում նկատում է, թե հենց որ մարդկային չարացվածությունը տրանսֆորմացիայի է ենթարկվում՝ մթազնելով բանականությունը և վերաճելով տևտոնական զայրույթի, մարդիկ հավատում էին, թե գործ ունեն աստվածային միջամտության հետ: Կարելի է ենթադրել, որ խոսքը մի մոգական-կրոնական փորձառության մասին է, որի ակունքները վաղնջական ժամանակներն են ձգվում: Այսպես են պատկերացրել աստված-մարդ ջրբաժանը հնագույն ժամանակներում:

³⁹ Васильков Я. В., Между собакой и волком: по следам института воинских братств в индийских традициях // Азиатский бестиарий: Образы животных в традициях Южной, Юго-Западной и Центральной Азии, СПб, 2009, сс. 47–62.

⁴⁰ St'u Ирландские саги, Москва, Ленинград, 1933, сс. 340-341 или https://imwerden.de/pdf/irlandskie_sagi_academia_1933_text.pdf.

⁴¹ St'u Косарев В. А., Гнев Геракла / Классическая филология на современном этапе., М., 1996, сс. 92-100 (сопоставление мифа о бешенстве Геракла и боевого неистовства берсерков).

Առասպելներում, վիպական տարաբնույթ ստեղծագործություններում հաճախ հանդիպող տիպական երևույթ է հերոսին նախանձելը և նախանձից դրդված՝ նրան վնասելը: Այստեղ կարելի է նկատել համամարդկային մի հատկանիշ՝ լավագույնի չընդունումը: Լավագույններին չընդունելու, նախանձելու մոտիվն իր արմատներով ձգվում է դեպի մինչէպիկական, առասպելական ավանդությունները, երբ գերբնականորեն ուժեղ ու օրենք չճանաչող այս հերոսների անբնական ուժի հանդեպ վախը մթագնում էր բանականությունը: Նախանձը կարող էր պատճառ դառնալ, որ էպիկական հերոսին փորձեն սպանել, ինչպես օրինակ, մանուկ Դավիթին՝ նետված գուրզը բռնելու կամ Խանդութին տիրանալու պատճառով: «Ռուլանդի երգում» Գանելոնը նախանձում է Ռուլանդին՝ դառնալով նրա մահվան պատճառը, «Նիբելունգներում» Զիգֆրիդը շարժում է մյուսների նախանձը իր ուժով, ճարպկությամբ, անվեհերությամբ, Կրիմհիլդան խանդում-նախանձում է ռազմիկ կնոջը՝ Բրունհիլդին: Ծագելով դեռևս արխաիկ ժամանակներում՝ այս մոտիվը ներթափանցել է նաև էպիկական ժամանակներ ու ձգվում է մինչև մեր օրերը: Չես ընդունում քեզանից լավին, հզորին, կարողին, և դասական էպոսում արդեն առաքինություն է համարվում բոլորի հետ ընդհանրությունը⁴²: Այս առումով հատուկ հետաքրքրություն է առաջացնում այն հարցը, թե ինչ տեղ է հատկացվում արխաիկ հերոսին դասական էպոսում, ինչ է նրան սպասում: Դասական էպոսում հայտնված գերմարդ արխաիկ հերոսը անընդունակ է ստորության, խաբեության, այստեղից էլ պարզամիտ հրեշների կամ միամիտ դյուցազունների կերպարները աշխարհի բոլոր էպոսներում (հունականում՝ Պոլիսթենեսը, գերմանականում՝ Զիգֆրիդը, «Սասնա ծռերում» Սանասարը, Դավիթը): Դասական էպոսում հերոսի հասակը արդեն քիչ ավելի մոտ է մարդու հասակին, անհավանական մեծ ախորժակ այլևս չունի, և շատակերությունը գերմարդկային հատկանիշ չի համարվում, նույնիսկ ծաղրվում է⁴³: Այլ աշխարհը, գերբնականի աշխարհը աստիճանաբար սկսում է ընկալվել առավելապես բացասական գունապնակով: Վ. Պրոպպը նշում է, որ գերբնական աշխարհը ներկայացնող կերպարները մեծ մասամբ ձեռք են բերում արդեն թշնամո՛ւ բնութագիր⁴⁴: Թշնամին էլ արդեն ոչ թե վախ է առաջացնում իր գերբնական ուժով կամ տեսքով, այլ ծաղր իր հանդեպ

⁴² Ст'ю Гуревич А. Я., Категории средневековой культуры. М., 1984, с. 215.

⁴³ Բիլինաներ, էջ 35:

⁴⁴ Пропп В. Я., Русский героический эпос. Л., 1955 сс. 33, 41.

(Կոզբաղին, կուռք-իդոլիշէն): Նման հերոսին արդեն բնորոշ չէ նաև մոգական անխոցելիությունը, նա արդեն աստված կամ կիսաստված չէ: Նա մարդ է, որն իր մեջ խտացնում է մարդկային ամենամաքուր ու օրինակելի հատկանիշները. նա իդեալ է: Դասական էպոսում հակառակորդների կերպարները ևս ենթարկվում են ապամիֆականացման. դիվային ծագմամբ հակառակորդների տեղը զբաղեցնում են պատմական թշնամիների ընդհանրացված կերպարները⁴⁵: Բայց և այնպես հնի ու նորի մասին պատկերացումները բախման մեջ են հայտնվում, և արխաիկ հերոսը դասական էպոսում անխուսափելիորեն մեռնում է (Զիգֆրիդ, Աքիլլես, Սանասար, Դավիթ):

Այսպիսով՝ արխաիկ հերոսը ի սկզբանե «օտար» աշխարհի կրողն է ու ներկայացուցիչը, նրա ծնունդը մոգական, աստվածային միջամտության արդյունք է: Թե՛ գերբնական ուժով օժտվածությունը, թե՛ մոգական անխոցելիությունը, թե՛ հասակ առնելու արագությունը, թե՛ արտաքին տեսքը նրան արմատապես տարբերում են իր ցեղի, տոհմի մյուս անդամներից: Նա կարող է սարսափ ներշնչել և զարմանքի, հիացմունքի և ոչ բնավ ընդօրինակման առարկա լինել: Նրանով կարելի է հիանալ, երկրպագել անգամ, բայց նա իդեալ չէ, դեռ մշակութային հերոս չէ, որին ձգտում են նմանվել: Տարբեր ժողովուրդների բանավոր ավանդություններում արխաիկ հերոսի հատկանիշների տիպաբանական հարացույցը մեկ անգամ ևս հաստատում է արքետիպերի՝ կոլեկտիվ անգիտակցականի դրսևորում լինելը: Հետևաբար տիեզերքի, աշխարհի արարչագործության մասին մարդկանց հնագույն պատկերացումները իրենց արտացոլումն են գտել ժողովուրդների հնամենի էպիկական ստեղծագործություններում՝ ձևավորելով և համակցելով մատրիցային այդ ընդհանրությունները:

⁴⁵ См. Неклюдов С. Ю., Типология и история в памятниках героического эпоса, <http://folk.spbu.ru/Reader/nekludov.php?rubr=Reader-lectures>.

TYPOLICAL PORTRAIT OF AN ARCHAIC HERO

ISKANDARYAN NAIRA

Associate professor of GSU

e-mail: isnaira123456@gmail.com

GRIGORYAN VACHAGAN

Doctor of Philology, Professor

The Head of the Chair of Armenian Language and Literature

e-mail: vachik_grigoryan@mail.ru

ARAKELYAN ARA

Doctor of Philology, Professor

YSU, GSU Lecturer

e-mail: arakelara1@gmail.com

KOSYAN ANUSH

YSU graduate student

e-mail: kosyananush97@mail.ru

The first mentioning and information about the archaic hero is transmitted to us through myths, epic songs, legends, conversations, and epics. For the archaic man, the mythology of his tribe was not only convincing, that is, it made sense, but it was also explainable, that is, it gave meaning to everything.

The archaic hero of the myth, as a rule, is not an ordinary, simple member of the group of people weaving the story; it is either someone endowed with outstanding abilities, or a character opposite to the hero, or an ancestor, the founder of a dynasty. The main content of the myths woven by the Armenian people is dedicated to the heroic exploits of our ancestors: Hayk Habetosyan, Aram, Ara Geghetsik, Tork Angegh, Vahagn, as a result of which the Armenian world was formed, strengthened and became complete. The hero of archaic times is the bearer of imperial power and passion, and his opponents are some kind of terrifying characters and mythological according to their type and origin. The motives of the archaic hero objectively coincide with the common interests of the tribe, the desire to create a harmonious world order, suppress demonic forces, organize a number of social institutions, etc.

Keywords: culture of the archaic era, archaic hero, mythology, typology.

ТИПОЛОГИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ АРХАИЧЕСКОГО ГЕРОЯ

ИСКАНДАРЯН НАИРА

Кандидат филологических наук, доцент

Преподаватель ГГУ

электронная почта: isnaira123456@gmail.com

ГРИГОРЯН ВАЧАГАН

Доктор филологических наук, профессор,

Заведующий кафедрой армянского языка и литературы ГГУ

электронная почта: vachik_grigoryan@mail.ru

АРАКЕЛЯН АРА

Доктор филологических наук, профессор

Преподаватель ЕГУ и ГГУ

электронная почта: arakelara1@gmail.com

КОСЯН АНУШ

Магистр ЕГУ

электронная почта: kosyananush97@mail.ru

Первые упоминания-сведения об архаическом герое передаются нам через мифы, эпические песни, легенды. Для архаического человека мифология его народа была не только убедительной, т.е. обладающей смыслом, но и объясняющей, т.е. придающей смысл [всему остальному].

Мифозпический мир был своеобразным отражением реального мира, своеобразной моделью временной и пространственной преемственности, построенной по определенным законам. Архаический герой мифа, как правило, не рядовой член группы людей, плетущих историю: он либо кто-то, одаренный выдающимися способностями, либо антипод героя, либо предок, основатель рода. Основное содержание мифов, сотканных армянским народом, посвящено героическим подвигам наших легендарных предков: Иафетского Айка, Арама, Ара Гегецика, Торка Ангеха, Ваагна, в результате которых сформировался, укрепился и завершился Армянский мир. Герой архаических времен — носитель божественной силы и страсти, а его антагонисты — устрашающие, тератоморфные фигуры, также мифические по своему типу и происхождению. Мотивы действий архаического героя объективно совпадают с общими интересами племени, то есть со стремлением создать гармоничный миропорядок, подавить демонические силы и организовать ряд социальных институтов.

Ключевые слова: культура архаической эпохи, архаический герой, мифология, типология.

Հոդվածը ներկայացվել է խմբագրական խորհուրդ 15.09.2022թ.:

Հոդվածը գրախոսվել է 30.09.2022թ.: